

ÚVODEM

Všeobecně se má za to, že člověk je jakožto živočišný druh úspěšný z toho důvodu, že se dokázal nejlépe přizpůsobit okolním podmínkám. Není to ale ve skutečnosti tak, že se z těchto „okovů evoluce“ již dávno vymanil a naopak si své okolí sám (téměř) zcela přizpůsobuje k obrazu svému? A je vlastně adaptabilita – přizpůsobivost – hodnotou tak bezvýhradně pozitivní, jak je nám někdy předkládáno? Nevznikají ty nejzajímavější vědecké teorie či umělecká díla právě z toho, že dotyčný autor odmítl jít s proudem a přizpůsobit se tomu, co bylo v daném čase a místě považováno za správné? Umožní nám nejnovější vědecké objevy v oblasti medicíny, biotechnologií či umělé inteligence posunout člověka na kvalitativně novou úroveň nebo naopak doplatíme na adaptační schopnosti virů a bakterií, které se stanou vůči naší léčbě rezistentní?

Existují oblasti, ve kterých bychom k adaptacím raději sahat neměli, aby nedošlo k relativizaci důležitých hodnot nebo nepředvídatelným změnám v ekosystému? A nebylo by naopak v některých případech přínosnější, kdybychom se přece jen přirozenému řádu věcí po staletích zase trochu přizpůsobili?

Na tyto a další otázky odpovídali zvaní přednášející v rámci 16. Výjezdního interdisciplinárního semináře, který proběhl od pondělka do čtvrtka 19. až 22. ledna 2015. Seminář se odehrával již tradičně v prostorách zámku v Nečtiněch, kde s námi mnozí z přednášejících přečkali i jednu či více nocí a otevřeli se tak večerním debatám v uvolněnější atmosféře, které vždy vybízejí k tvůrčí reflexi programu a pátrání po tom společném, co bylo obsaženo, ať už výslovně či skrytě, v jednotlivých přednáškách.

O škále letošních témat si čtenář může udělat představu v sekci *Abstrakty přednášek* (od str. 23), k některým přednáškám můžeme nabídnout i doprovodné či podkladové texty: *FLO|W_Smart Materials and Applications* (str. 45), *Antropologie ve službách státu?* (str. 63), *Lidská existence a technika* (str. 79), *Už jenom nějaký Bůh by nás mohl zachránit* (str. 89) a *Teorie zamrzlé plasticity a zamrzlé evoluce* (str. 105).

Pod pojmem adaptace rozumíme v první řadě schopnost organismu přizpůsobit se prostředí, a tak na semináři nemohly chybět přednášky zaměřené biologicky a ekologicky. S Petrem Pokorným, Irenou Šimovou, Davidem Storchem a Michalem Hejcmanem jsme se snažili tyto vazby mezi organismy a jejich okolím pochopit hlouběji: Jak reagují a v minulosti reagovali obyvatelé Afriky na vysychání Sahary a vůbec na omezené dostupné zdroje? Jaké vazby fungují mezi rostlinami a ekologickým prostředím deštného pralesa – jsou rostliny, jak se všeobecně předpokládá, tím pasivním elementem, který se přizpůsobuje svému okolí, anebo je to celé složitější? Jak reagují reprodukční strategie organismů na měnící se podmínky, v nichž žijí, a jak souvisí spotřeba energie organismu s počtem mláďat? Jak spásání dřevin skotem ovlivnilo podobu naší krajiny?

Nejen v těchto, ale i dalších přednáškách se často ukázalo, že to s adaptabilitou organismů není tak jednoznačné a jednosměrné a že ono prostředí, jemuž se mají přizpůsobovat,

si vlastně do značné míry samy vytvářejí. Jan Toman šel ještě o krůček dál a představil teorii zamrzlé evoluce, která předpokládá, že druhy díky uchovávání široké škály genetických variant v populaci reagují na selekční tlaky elasticky a nevratně se pod těmito tlaky nemění. Spousta příležitostí k adaptaci a evoluci v nový druh zůstává tedy ve skutečnosti v přírodě nevyužita.

Jak to s přizpůsobováním si okolí našim potřebám vypadá v globálním měřítku, nám ukázali z pohledu energetického Jaroslav Šesták a z pohledu klimatologického Jan Pretel. Ačkoli člověk evidentně zasahuje do klimatického systému, ukazuje se, že lze jen těžko přesně vyčíslit jakou měrou. Změna naší energetické strategie za účelem snížení emisí je vzhledem k tomu, že žádný z našich modelů nebude nikdy stoprocentní, komplikovaná nejen z ekonomického hlediska, ale i na politické úrovni – taková změna vyžaduje globální účast, přitom výsledky budou patrné až za desítky nebo stovky let. Budou nám ale stačit levnější a rychlejší adaptační opatření?

Pokud termíny adaptace a adaptabilita vyjmeme z jejich domovského oboru a ptáme se po přizpůsobení a schopnosti přizpůsobovat se obecně, nacházíme tento fenomén i v situacích, kde bychom to na první pohled nečekali. Přirozeně bychom se domnívali, že věci, které tvoříme, jsou nám a našim potřebám skvěle přizpůsobené. Zajímavější ovšem je, když si začneme uvědomovat, jak tyto naše výtvořiny stimulují pokroky v dalších oblastech naší kultury a jak si nakonec zpětně přizpůsobují nás samotné. Třeba takový textil dnes nachází využití v celé řadě odvětví od automobilového průmyslu po stavebnictví, a nakonec jsme si s Jiřím Militkým začali všimnout, že si textil a nové možnosti jeho využití přizpůsobují společnost. Podobný tlak na přizpůsobení se novým technologickým postupům a materiálům je znát i v architektuře, která, například v návrzích studia Miloše Floriána, dokáže aktivně reagovat na vnější podmínky a dokonce se sama pře-sestavit podle přání svých obyvatel.

Novinkám na poli techniky – a nejen techniky – se často také přizpůsobuje náš jazyk přijímáním nových termínů. K tomuto problému jsme si do Nečtin přizvali ředitele Ústavu pro jazyk český, Karla Olivu, aby nás uklidnil, že to vlastně žádný problém není. Čeština cizí termíny totiž přebírala v celém svém vývoji a naopak klíčové je si uvědomit, jak si tyto novinky přizpůsobuje vlastním pravidlům a vlastnímu tvarosloví – tak máme *ministryni* a časem si zvykneme na *lídryni*, bez výčitek *googlíme* a mladí *lajkují*... a jsme vždycky rádi, když se zbavíme *leasingu*.

Matematik Pavel Drábek a diplomat, původem antropolog Václav Hubinger, kromě jiného poukázali na to, že vědní disciplíny nejen dokáží různé adaptace popsat, ale že samy jim také podléhají. Ať už je to správné či nikoli, musejí reagovat na požadavky státu a jeho kritéria pro hodnocení vědy. Přirozenost dnes vědci velí, že chce-li být zaplacen, musí se naučit přežít v prostředí bodů a impaktů. A chce-li zachovat existenci svého oboru, musí být patrně také aspoň trochu „vidět“ v očích společnosti a najít způsob, jak jí být užitečný.

Poslední, čtvrté sekce patřila psychologům a psychiatrům. Jiří Horáček představil nejnovější poznatky o fungování mozku a predikčních modelech jeho činnosti, Iveta Fajnerová a Jiří Beran se zamýšleli nad tím, jak náš život ovlivňuje virtuální realita. Jak se posluchači mohli přesvědčit ve středu při prezentaci tzv. *smartglasses* a brýlí pro rozšířenou realitu, lze si snadno představit, že naše vnímání bude stále více ovlivňováno tzv. nositelnými technologiemi, které nám mohou pomáhat s orientací v prostoru nebo rozptylovat naši pozornost in-

formacemi o dění ve virtuálním světě. Vyvine se naše kognice natolik, abychom byli schopní číst email a zároveň dávat pozor na blížící se auta k přechodu na silnici?

Filosof Jiří Olšovský připomněl odkaz M. Heideggera a varoval, abychom techniku ne nechali převzít vládu nad našimi životy, nabádal hledat autentičnost lidského života bez vazeb na techniku. Je to ale dnes možné, když od techniky očekáváme, že sama zapne topení, jakmile je venku chladněji, a když si chytrý telefon tak snadno vyžádá naši pozornost, přestože sedíme u stolu s přáteli? Může nám v tomto úkolu pomoci třeba náboženství? Jakou roli hraje v našem životě – a jakou by hrát mělo? Kdysi jsme prý k bohům přistupovali jako k automatům: modlím se k tobě, abys mi dal, co chci. Se Zdeňkem Pincem jsme se proto zamysleli, zda náboženství tento „uživatelský“ vztah k bohu v dnešní době překlenulo a co nabízí, když ne nástroj, jak dostat to, po čem toužíme.

Přednášky v Nečtinech doplňuje v posledních letech také posterová sekce, kde mají možnost stručně představit svůj výzkum i další odborníci a studenti doktorských programů. Letos ji naprosto ovládli studenti Filozofické fakulty s archeologickými tématy a problematikou vývoje krajiny. Vybrané příspěvky jsou obsaženy v části *Příspěvky z posterové sekce* (od str. 127). Seminář jsme neošidili ani o tradiční odpolední výlet do okolí nečtinského zámku, při němž si účastníci po první části intelektuálně bohatého programu mohou protáhnout nohy a osvěžit mysl přílivem čerstvého vzduchu. Letos jsme opět pod vedením Štefana Morávky navštívili zříceninu gotického skalního hradu Štědrý hrádek a obec Štědrou s jejím právě rekonstruovaným zámkem (viz str. 13).

Na závěr, do sekce *Vzpomínky na Nečtiny* jsme zařadili tři práce studentů Gymnázia Františka Křížáka, kteří tvořili nejmladší účastníky letošního ročníku. Práce vznikaly koncem ledna, ještě pod tíhou bezprostředních dojmů, a zprostředkovávají pohled mladých lidí, kteří ještě nevstoupili do systému akademického vzdělávání, jehož je seminář produktem, byť se úmyslně snaží narušovat hranice v jeho oborově definované struktuře. Jaká očekávání má další generace potenciálních vysokoškolských studentů a jak hodnotí přednášky pronesené odborníky z nejrůznějších oblastí, čtete od str. 163.

*Anna Lukešová
červen 2015*

